

ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ТА ІСТОРІОГРАФІЇ

**УДК 930(470+571)(092)
ББК 63.1(2)6-8**

Станіслав Слободян

До питання про історичні погляди М. М. Покровського

Мета статті – на основі окремих висловлювань у промовах та наукових роботах проаналізувати історичні погляди Михайла Миколайовича Покровського та звести їх до єдиної цілісної системи. Основну увагу автор звертає на проблеми визначення історії як науки, її завдань та функцій, розуміння актуальності історичного дослідження, а також співвідношення історії, ідеології та політики.

Ключові слова: *Покровський, історичні погляди, радянська історіографія, марксизм, класова боротьба, ідеологія, історичний факт.*

Михайло Миколайович Покровський відіграв, без сумніву, ключову роль у становленні радянської історичної науки упродовж 20-х років ХХ століття. Він був першим російським істориком-марксистом, який ще задовго до більшовицького повстання взяв на себе завдання написання багатотомної узагальнюючої праці по історії Росії виключно з марксистських позицій. У 1910-1914-му роках побачили світ 5 томів «Російської історії з найдавніших часів»¹. Успіх цієї праці, а також партійність і активна участь у жовтневому повстанні забезпечили Покровському статус головного радянського історика практично одразу ж після утвердження радянської влади. До кінця 20-х років вчений займав уже близько 20 посад², залишаючись незмінним першим заступником наркома просвіти РРФСР і «строгим охоронцем марксистської правовірності в своїй науці»³.

© Слободян С., 2015

Слободян Станіслав Олегович - аспірант кафедри історії нового та новітнього часу Черівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Тому не дивно, що особистість цього історика та його наукові доробки не залишають байдужими істориків ось уже близько ста років. Причиною цьому є не тільки високий статус Покровського, але і його насичена і досить неоднозначна діяльність, яка виходила за рамки наукової та організаційної роботи, охоплюючи й політичну, громадську та особистісну площину, але яка у той же час мала безпосередні наслідки для наукового життя країни.

Відображення життєвого та творчого шляху вченого не раз зазнавало значних концептуальних змін. Історіографія Покровського не позбавлена власного драматизму і, на нашу думку, цілком може претендувати на окреме дослідження.

За життя вченого відгуки про нього були переважно позитивного чи навіть апологетичного характеру. Хоча і серед них можна знайти змістовні роботи, у яких автори робили спроби критичного аналізу окремих його історичних поглядів (М. В. Нечкіна, М. Л. Рубінштейн).

Згодом після смерті академіка ситуація починає змінюватися. Нова політика партійного керівництва у галузі історичної науки та освіти значно відрізнялася від поглядів Покровського як щодо методики викладання, так і щодо загальної концепції російської історії. У таких умовах спроба його учениці Г. М. Панкратової «канонізувати» свого вчителя, як вченого-більшовика, якому належить «заслуга розробки історичної науки на основі ленінського вчення»⁴, не могла увінчатися успіхом. Сам учений і його погляди були піддані жорсткій критиці за вказівкою «згори». Апогеєм цієї критики стало видання у 1939-1940 роках збірника статей у двох частинах: «Проти історичної концепції М. М. Покровського» і «Проти антимарксистської концепції М. М. Покровського». Показово те, що відкриваються ці збірники статтею тієї ж Панкратової. У ній історіограф декларує позицію, повністю протилежну до тієї, якої вона дотримувалася у своїх статтях у першій половині 30-х років: називає концепції Покровського шкідливими і антиленінськими⁵, а самого академіка звинувачує у тому, що він намагався ліквідувати історію як науку⁶.

Новий період у історіографії Михайла Миколайовича почався після смерті Сталіна. У період так званої «відлиги» відродилася дискусія щодо окремих поглядів вченого (наприклад, щодо його ставлення до медієвістики), відбулася переоцінка наукової спадщини в цілому. Дискусія відбулася на сторінках передових історичних журналів СРСР за участю С. М. Дубровського, М. Е. Найдьонова, М. В. Нечкіної та О. Д. Соколова і закріпила більш збалансовану позицію щодо наукового спадку академіка, яка знайшла своє остаточне і завершене відображення у книзі Соколова «М. М. Покровський і радянська історична наука»⁷, виданій у 1970 році.

І, нарешті, сучасний етап дослідження творчості Покровського розпочався в кінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст. Нова суспільно-політична обстановка посприяла черговому перегляду особи Покровського в історіографії. Його головна заслуга – безкомпромісна і запекла боротьба проти «буржуазної історичної науки», яку визнавали навіть у розгромних статтях 1939-1940 років, не тільки втратила будь-яку цінність для істориків, а ще й перетворилася на антизаслугу (згадати хоча б кампанію проти академіка С. Ф. Платонова). Серед основних сучасних дослідників М. Н. Покровського слід назвати А. О. Чернобаєва, В. А. Дунаєвського, А. І. Алаторцеву, А. М. Артїзова. Окрім переосмислення уже досліджених проблем, науковці значну увагу приділяють новій проблематиці, що не була (або недостатньо була) розкрита раніше, зокрема, мова йде про позицію Покровського щодо репресій інтелігенції, боротьбу між Покровським і Ярославським за лідерство у радянській історичній науці та долю учнів академіка після його смерті. У той же час, досить мало уваги приділяється методологічній основі творчості вченого. Незважаючи на те, що для сучасного покоління істориків методологічні орієнтири Покровського не мають практично жодної цінності, їх дослідження може багато в чому пояснити хід розвитку радянської історичної науки і глибше зрозуміти процеси, що відбувалися у радянській історіографії міжвоєнного періоду.

Мета цієї статті – на основі окремих висловлювань у промовах та наукових роботах проаналізувати історичні погляди Михайла Миколайовича Покровського та звести їх до єдиної цілісної системи. Основну увагу зосереджено на проблемах

визначення історії як науки, її завдання та функцій, розуміння актуальності історичного дослідження, співвідношення історії, ідеології та політики, методологічних та стилістичних аспектів критики «буржуазної» історіографії. Розкриття цих тем і складає перелік завдань наукової роботи.

Система історичних поглядів М. М. Покровського формувалася в умовах масштабних соціально-економічних катаклізмів та політичної боротьби. Будучи активним учасником більшовицького повстання, він переніс мілітаристську риторику революції та громадянської війни в історичну науку, таким чином перетворивши її на «історичний фронт». Протягом 20-х років ця риторика тільки посилювалася⁸, досягнувши свого апогею на межі 20-х – 30-х років ХХ століття. Ось, наприклад, заклики вченого щодо вдосконалення журналу «Історик-марксист», висловлені ним у доповіді, датованій 1930 роком: «Треба його перетворити зі старої чавунної зброї на кшталт петровської гармати петрозаводського лиття в ту витончену річ, яку являє собою сучасний кулемет – маленька річ, яку несете в руках, встановили ось тут, а ефект значно більший ніж петрозаводської гармати»⁹.

Кожна стаття вченого була в більшій чи меншій мірі атакою проти ідеологічного супротивника. Займаючи керівну позицію в радянській історичній науці, Покровський не обмежує свій бойовий запал рамками власної творчості, а навпаки, прагне добитися відповідної «фронтвої» дисципліни і організації усіх істориків-марксистів. Вчений критикував колег, які, за його словами, «сидять по своїх кутках, у вищій мірі задоволені, що Жовтнева революція забезпечила їм свободу дослідження і висловлювання в їх вузькій спеціальності» і вказував їм на їх обов'язок «вести організаторську роботу на своїй ділянці»¹⁰.

Особливе значення професор надавав вихованню молодих істориків, у яких він прагнув бачити «справжніх бійців за більшовизм, за краще майбутнє всього світу, справжніх бійців у рядах пролетарської армії»¹¹.

У своїх лекціях і статтях Покровський багато уваги приділяв аналізу праць зарубіжних, а частіше – російських істориків, щоб довести, що «будь-яка історична теорія є уламок ідеології певного класу»¹². «Не треба уявляти собі цього останнього, – пише вчений про історика, – якоюсь

безтілесною істотою, натхненною деяким відстороненим «науковим інтересом». Історик – жива людина, тобто людина певної епохи, певної країни, певного суспільного класу: класу пануючого»¹³. Кожен історик в уявленні професора представляє класові інтереси: Карамзін – кріпосників-поміщиків, Соловйов і Ключевський – крупної промислової буржуазії, Шапов і Костомаров – дрібної буржуазії.

Зробивши такі висновки, Покровський не намагається якимось чином боротися проти упередженості історії, а навпаки – абсолютизує цю ідею, переконуючи своїх вихованців у тому, що «не існує ніякої аполітичної науки, яка біла б відірвана від поточної класової боротьби»¹⁴. Історію Покровський неодноразово називає найбільш політичною наукою зі всіх існуючих, а кожен справжній історик, на його думку, одночасно є і політиком¹⁵. Сама історія у розумінні академіка – це «політика минулого, без якої не можна зрозуміти політику сучасного»¹⁶. Це і визначає його розуміння завдань цієї науки. «Історія, – пише Покровський, – повинна слугувати не для затемнення, а для роз'яснення основних питань політики. В цьому її сенс, в цьому її значення для марксиста. Історія – це пояснювальна глава до політики»¹⁷.

На основі цього завдання Покровський та його однодумці формулюють основний принцип радянської історичної науки – партійність. Не дарма ще на самому початку ХХ ст. після написання ним ряду статей для дев'ятого видання братів Гранат «Історія Росії в ХІХ столітті», його було звинувачено у перетворенні науки в «служанку партійної політики»¹⁸.

Ознайомившись з усім, викладеним вище, читач, можливо, уже склав для себе картину того, яке відношення сформувалося у Покровського до історії. Здається цілком очевидним, що останній розумів її головним чином у якості засобу ідеологічної та політичної боротьби, а отже ні про яку науковість історії не може бути й мови. Однак тут на читача, можливо, чекатиме здивування. Покровський не тільки вважав історію за науку, але й ставив її в один ряд з природничими науками. Щоб зрозуміти, як це стало можливим, необхідно спробувати з'єднати його окремі вислови з різних творів у логічну послідовність.

В основі концепції вченого лежить тверде переконання у тому, що історичний матеріалізм неминуче впливає з «фактів». На доказ цього історик наводить свій власний досвід, адже він сам «неминуче» прийшов до історичного матеріалізму практичним шляхом «від фактів». Звідти і висновок, що «кожен раз, коли людина серйозно береться за історичний сюжет, вона виявляється історичним матеріалістом»¹⁹.

Роблячи таким чином заключення про те, що сама об'єктивна реальність цілком відповідає положенням марксизму, академік сміливо заявляє, що «єдиний об'єктивний науковий метод, який веде до відкриття того, що є насправді, є марксистський метод»²⁰. Тут доволі цікавою є співзвучність «...відкриття того, що є насправді...» у Покровського з «wie es eigentlich gewesen» (як воно було насправді) у Ранке, хоча у статті ««Ідеалізм» і «закони історії»»²¹ професор намагається переконливо демонструвати свою обізнаність і солідарність з філософією критицизму і навіть сенсуалізму. І це зовсім не випадкова фраза. Так, у рецензії на книгу Рожкова, опублікованій в журналі «Большевик», ми зустрічаємо такі рядки: «Яка різниця читачу, хто з ким згідний чи не згідний і що автор суб'єктивно вважає правильним чи неправильним? Треба показати, що насправді було»²².

Такі невідповідності в поглядах ученого трапляються нерідко. Причиною цього є те, що сам Покровський досить довго не ставив перед собою завдання якимось чином систематизувати власні методологічні орієнтири, задовільнившись самовизначенням у якості марксиста. Однак уже до кінця 20-х років нехватка методологічних знань у побудованій ним науці стала надто помітною, тому на Першій Всесоюзній конференції істориків-марксистів він закликав учених серйозно зайнятися цими складними, але актуальними сюжетами²³.

Однак у даному разі мова піде про інше. Наведена вище цитата продовжується реченням досить радикального і безапеляційного характеру: «Іншої історичної науки, як науки, за межами марксизму не існує»²⁴. Фактично, Покровський монополізує всю історичну науку на користь марксизму, заявляючи, що «наукове розуміння історії є її *матеріалістичне* розуміння...»²⁵ (курсив Покровського), а справжнім істориком може бути тільки історик-матеріаліст²⁶.

Даючи визначення історії, вчений неодноразово вказує на те, що історія є наука конкретна, маючи на увазі поділ наук на конкретні та абстрактні. Подальше позиціонування історії серед інших наук у Покровського уже значно менш чітке. З одного боку, він визнає обмеженість історика у пізнанні реальності і зауважує, що «історія, всупереч своїй оманливій конкретності, не більш, а менш точна наука, ніж політична економія чи навіть юриспруденція»²⁷ (питання, чи можна стверджувати на основі цього речення, що Покровський вважав історію точною наукою, залишимо відкритим). З іншого – рішуче виступав проти ідеї протилежності історії і природничих наук, яка є для нього «чужа і дивна»²⁸.

Така невизначеність у питанні місця історії в системі наук змушує нас звернутися до попередніх зауважень у «Нарисі історії російської культури» виданому в 1914 році, які сам автор через десять років назвав застарілими і залишив у перевиданні виключно для того, щоб підготувати читача до можливої «ересі» і теоретичних помилок у книзі. Однак саме тут ми зустрічаємо чітке і однозначне визначення історії: «... немає жодних розумних підстав заперечувати, що історія культури є одна з природничих наук, при чому зовсім не така відстала, як деколи думають»²⁹. У якості аргументів, які слугують підставами для такої думки, автор наводить приклади можливості застосування методів природничих наук у історії, адже історичний матеріалізм, на його думку, є нічим іншим, ніж спробою застосувати загальнонаукові методи до вивчення історичних явищ³⁰.

Як ми побачимо далі, не дивлячись на деякі застереження, в цілому Покровський залишається вірний такому баченню історичної науки. Так, у своїй «Російській історії в самому стислому нарисі» вчений пише про наявність історичних законів, і про необхідність знати минуле для того, щоб ці закони «помітити»³¹. Якщо слідувати за саме таким розумінням історичної науки, тобто визнавати існування законів розвитку суспільства, а також наявність методів їх «відкриття», то цілком логічним було б покладання на історію прогностичної функції, що і робить По-

кровський. Наведемо цитату з його доповіді на Першій всесоюзній конференції істориків-марксистів: «Історичний аналіз в особі Леніна дає те, для чого існують всі історичні аналізи, для чого існує і сама історія: дає можливість «по минулому вгадувати майбутнє»»³².

Ця невігадлива методологічна схема стала основою критики так званої «буржуазної історіографії». Сам факт невикористання класового підходу у історичній праці Покровський трактував як бажання приховати, «зашифрувати», або «замаскувати» класову боротьбу. Тобто практично як фальсифікацію історії. Оскільки об'єктивна реальність (як сукупність «фактів») повністю відповідала марксистській теорії, будь-який відступ від неї сприймається академіком як викривлення самої реальності.

Як правило, за цією «фальсифікацією» вчений бачив явне або приховане, свідоме або несвідоме відстоювання інтересів буржуазії. «Що потрібно буржуазії? – запитує Покровський – Та саме приховати цю саму класову боротьбу, тому що якщо вона стане на точку зору класової боротьби, вона повинна буде прийняти і соціалістичну революцію, як її завершення, тобто підписати собі смертний вирок»³³.

Саме тому Покровський рішуче відкидає принцип об'єктивності, який в його очах всього лише прийом буржуазії, покликаний приховати класову боротьбу. «Ні один з наших вчителів, – пише професор, – не займався історією заради історії»³⁴. Цією справою, на думку вченого, завжди займалися або лише дуже бездарні історики, або розумні люди, які прагнули «сховати свою політичну фізіономію»³⁵. Академік не втомлювався нагадувати, що кожен історик-комуніст, йдучи на «приманку з такого тухлого м'яса, як давно подохша буржуазна «об'єктивність», він ... зраджує на своїй ділянці справу робітничого класу у всьому світі»³⁶. Навіть у своєму останньому виступі він повторює, що об'єктивної науки не існує, стверджуючи, що «наука більшовицька повинна бути більшовицькою»³⁷.

Такий «класовий» підхід до історіографічної критики ставив Покровського у дуже вигідну позицію стосовно його конкурентів не тільки у ролі критика, але і в ролі об'єкта критики, адже для пояснення мотивації опонентів використовується точно той самий прийом, наприклад: «Коли з'явилися історики-

марксистів, буржуазні професори лютіше всього напали не на їх матеріалізм, а на їх твердження, що класова боротьба є головний двигун історичного процесу. У домі повішаного не говорять про мотузку, тим більше буржуазія не любила, щоб при ній говорили про мотузку, на якій її, буржуазію, повісять»³⁸.

Таким чином, історик позбавлявся необхідності доводити хибність думки колеги виключно науковими аргументами. Завжди можна було заявити, наприклад, що основний фон історичних поглядів Ріккєрта робить «страх перед хвилиною соціалізму, що насувається»³⁹.

Характеризуючи цей період радянської історіографії, одна з учнів Покровського, Нечкіна М. В., визнає, що боротьба на «історичному фронті» «сильна у своїй критичній стороні, ... мала значно менше завоювань у частині позитивних наукових рішень»⁴⁰. Частково це пов'язано і з тим, що внаслідок такого «класового» підходу відпадала і потреба у суворому дотриманні наукового стилю в історичних творах.

Покровський не терпів якраз цей науковий, академічний стиль, визнаючи, що марксистів не схильні до чисто академічних досліджень⁴¹. Примітно, що і свою нелюбов до академічної мови історик пояснює також класово. Приведемо ще одну цікаву цитату з його останнього виступу: «Бійтеся людей, які говорять незрозумілою мовою. Вони говорять незрозумілою мовою не для того, як чеховський герой, щоб показати свою освіченість, а щоб приховати свою неленінську сутність, – ось для чого це їм потрібно!»⁴².

Сам професор пише свої праці виключно у публіцистичному стилі. При чому у доволі провокативному. Ось чому на їх сторінках почасти можна знайти фрази, які для сучасного науковця виглядають щонайменше дивно. Наприклад: «І тут чудовий – я не можу назвати його курячим – півнячий хвіст» – пише Покровський про фрагмент книги Мілюкова, яка представлена в рецензії як курка, що линяє, у якій «старі пір'я більш-менш вилізли, а нові ще не виростили...»⁴³. А ось погляди Томінського представлені читачу в образі «динозавра, що вилазить з допотопної печери»⁴⁴. Відзначимо ще уривки на кшталт «Інакше, як від цієї пічки, танцювати буржуазні професори не вміють»⁴⁵, або «Але про Пересветова акад. Платонов ні гу-гу»⁴⁶.

Звичайно, що не можна говорити про те, що всі аргументи вченого зводилися до подібних фраз. Покровський вміло знаходив слабкі сторони і протиріччя у своїх опонентів і доволі талановито і часто цілком аргументовано їх критикував. Але наведені фрази все ж важливі тому, що вони дають уявлення про той стиль, у якому писав академік, і у якому він мислив. Саме цей, публіцистичний стиль спонукає нас ще раз повернутися до основ історико-методологічної концепції професора.

Як ми пам'ятаємо, відправною точкою цієї концепції є твердження про те, що марксизм впливає з «фактів». Але у Покровського відсутнє саме визначення «історичного факту». Більше того, якщо прослідкувати вживання ним терміну «факт», то виявиться, що його значення досить розмите. В одному місці він стверджує, що «факти, які ми знаходимо у того чи іншого історика, принаймні, на 75% є комбінація деякого сирого матеріалу, який був в руках у цього історика»⁴⁷, у іншому – що «один історичний факт набагато переконливіше десяти міркувань істориків»⁴⁸, тобто абсолютно незрозумілою є його позиція щодо відношень історичного факту і дослідника. Покровський фактом іменує навіть таке широке поняття як «боротьба зі степом» у російській історії⁴⁹. А єдине, що відрізняє факти, які спостерігаються безпосередньо від історичних фактів, – те, що перші «більш фактичні факти»⁵⁰.

Таким чином, очевидним є вживання поняття «факт» не у якості наукового терміну, а у його публіцистичному, широкому розумінні. Тому теза про те, що дослідження «фактів» неминуче приводить до марксизму є аж ніяк не науковою. Тут варто згадати, що Покровський був переконаний більшовик, а для більшовика відповідність об'єктивної реальності марксизму є чимось само собою очевидним.

Таким чином, концепція Покровського має не тільки політичні «плоди», але й політичні «коріння», що позбавляє її останніх рис науковості.

Примітки:

¹ Соколов О. Д. М. Н. Покровский и советская историческая наука / О. Д. Соколов М. – М., «Мысль», 1970. – С. 116.

² Артизов А. Н. М. Н. Покровский: финал карьеры — успех или поражение? / А. Н. Артизов // Отечественная история. – 1998. – № 1. – С. 77.

³ Милюков П. Н. Величие и падение Покровского / П. Н. Милюков // Вопросы истории. – 1993. – № 4. – С. 115.

⁴ Панкратова А. М. М. Н. Покровский – большевистский историк / А. М. Панкратова // Борьба классов – 1932. – № 4. – С. 31.

⁵ Панкратова А. М. Развитие исторических взглядов М. Н. Покровского / А. М. Панкратова // Против исторической концепции М. Н. Покровского: сб. ст. – М.: Издательство АН СССР; Л.: Изд-во АН СССР, 1939. – Ч. 1. – С. 5.

⁶ Там само. – С. 6.

⁷ Соколов О. Д. М. Н. Покровский и советская историческая наука / О. Д. Соколов М. – М., «Мысль», 1970. – 276 с.

⁸ Энтин Дж. Спор о М. Н. Покровском продолжается / Дж. Энтин // Вопросы истории. – 1989. – № 5. – С. 154.

⁹ Покровский М. Н. Очередные задачи историков-марксистов / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 380.

¹⁰ Покровский М. Н. «Новые» течения в русской исторической литературе / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 324.

¹¹ Покровский М. Н. Институт истории и задачи историков-марксистов / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 362.

¹² Покровский М. Н. Откуда взялась внеклассовая теория развития русского самодержавия / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 1. – С. 192.

¹³ Покровский М. Н. Очерк истории русской культуры. Экономический строй: от первобытного хозяйства до промышленного капитализма. Государственный строй: обзор развития права и учреждений / М. Н. Покровский. – М.: Книжный дом «ЛИБЕРКОМ», 2010. – С. 10-11.

¹⁴ Покровский М. Н. О задачах марксистской исторической науки в реконструктивный период / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 392.

¹⁵ Покровский М. Н. Роль исторической науки в условиях социалистического строительства / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 387.

¹⁶ Покровский М. Н. Институт истории и задачи историков-марксистов // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 360.

¹⁷ Покровский М. Н. О задачах марксистской исторической науки в реконструктивный период / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 292.

¹⁸ Дубровский С. М., Академик М. Н. Покровский и его роль в развитии советской исторической науки / С. М. Дубровский // Вопросы истории. – 1962. – № 3. – с. 8.

¹⁹ Покровский М. Н. Выступление М. Н. Покровского на торжественном заседании, посвященном 60-летию со дня рождения и 35-летию его научной деятельности, 25 октября 1928 г. / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 298.

²⁰ Покровский М. Н. Классовая борьба и „идеологический фронт“ / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 330.

²¹ Покровский М. Н. «Идеализм» и «законы истории» (о книге Риккерта – «Границы естественно-научного образования понятий») / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 5-43.

²² Покровский М. Н. Новая книга по новейшей истории (о книге Рожкова Н. – «Русская история в сравнительно-историческом освещении», т. XII) / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 212.

²³ Артизов А. Н. М. Н. Покровский: финал карьеры — успех или поражение? / А. Н. Артизов // Отечественная история. – 1998. – № 1. – С. 91.

²⁴ Покровский М. Н. Классовая борьба и «идеологический фронт» / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 330.

²⁵ Покровский М. Н. Очерк истории русской культуры. Экономический строй: от первобытного хозяйства до промышленного капитализма. Государственный строй: обзор развития права и учреждений. – М.: Книжный дом «ЛИБЕРКОМ», 2010. – С. 16.

²⁶ Покровский М. Н. Н. Г. Чернышевский как историк / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 177.

²⁷ Покровский М. Н. Предисловие к сборнику статей «Русская историческая литература в классовом освещении», т. I / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 1. – С. 118.

²⁸ Покровский М. Н. «Идеализм» и «законы истории» (о книге Риккерта – «Границы естественно-научного образования понятий») / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 9.

²⁹ Покровский М. Н. Очерк истории русской культуры. Экономический строй: от первобытного хозяйства до промышленного капитализма. Государственный строй: обзор развития права и учреждений / М. Н. Покровский. – М.: Книжный дом «ЛИБЕРКОМ», 2010. – С. 21.

³⁰ Там само. – С. 13.

³¹ Покровский М. Н. Русская история в самом сжатом очерке / М. Н. Покровский. – М.: Партиздат, 1933. – С. 5.

³² Покровский М. Н. Ленин и Маркс как историки / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 265.

³³ Покровский М. Н. Борьба классов и русская историческая литература / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 1. – С. 12.

³⁴ Покровский М. Н. О задачах марксистской исторической науки в реконструктивный период / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 393-394.

³⁵ Там само. – С. 394.

³⁶ Покровский М. Н. Классовая борьба и «идеологический фронт» / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 331.

³⁷ Покровский М. Н. Последнее выступление М. Н. Покровского / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 406.

³⁸ Покровский М. Н. Как и кем писалась русская история до марксистов / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 1. – С. 107.

³⁹ Покровский М. Н. «Идеализм» и «законы истории» (о книге Риккерта – «Границы естественно-научного образования понятий») / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 43.

⁴⁰ Нечкина М. В. О периодизации истории советской исторической науки / М. В. Нечкина // История СССР. – 1960. – № 1. – С. 88.

⁴¹ Покровский М. Н. Буржуазная концепция пролетарский революции / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 125.

⁴² Покровский М. Н. Последнее выступление М. Н. Покровского / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 405.

⁴³ Покровский М. Н. Буржуазная концепция пролетарский революции / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 114.

⁴⁴ Покровский М. Н. Ответ т. Томсинскому / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 1. – С. 252.

⁴⁵ Покровский М. Н. Как и кем писалась русская история до марксистов / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 1. – С. 108.

⁴⁶ Покровский М. Н. Платонов С. Ф. – «Образы прошлого» / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 2. – С. 89.

⁴⁷ Покровский М. Н. Буржуазная концепция пролетарский революции / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 1. – С. 119.

⁴⁸ Покровский М. Н. Противоречия г-на Милюкова (о книге Милюкова П. – «История

второй русской революции», т. I, вып. 1) / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 1. – С. 146.

⁴⁹ Покровский М. Н. Н. Г. Чернышевский как историк / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 1. – С. 192.

⁵⁰ Покровский М. Н. Буржуазная концепция пролетарский революции / М. Н. Покровский // Покровский М. Н. Историческая наука и борьба классов. – М.–Л., 1933. – Вып. 1. – С. 119.

Stanislav Slobodian

To the problem of M. N. Pokrousky's historical views

The aim of this article is analyze and systematize M. N. Pokrousky's historical views on the basis of his speeches and scientific works. The author pays great attention to the definition of history as a science, its tasks and function, the comprehension of historical investigation's actuality, the correlation of history, ideology and politics.

M. N. Pokrousky's historical views were formed in the condition of great social-economical cataclysms and political struggle. Being an active participant of Bolshevyk rebellion he transferred military rhetoric of revolution and civil war to historical science transforming it into "historical front". The author of the article tries to understand how M. N. Pokrousky considers history as a natural science speaking about its relation to the politics and party.

The basis of scientist's conception is his firm conviction that historical materialism is inevitably originated from the "facts", so objective reality entirely corresponds to Marxism. Any deviation of this study is considered as reality's distortion. Thus the scientist comes to the conclusion that the only real historical science is Marxism historical science.

M. N. Pokrousky refers history to natural science. He states that by applying general scientific methods history is able to perform prognostic function.

This plain methodological scheme has become the basis of so-called "bourgeois historiography's" critics. The fact of not applying class approach in historical work M. N. Pokrousky considered as the wish to hide, "encrypt", or "mask" class struggle, almost regarding it as the falsification of history. As a rule, by this "falsification" understood the real or the hidden, conscious or unconscious bourgeois interests's support.

Hence, M. N. Pokrousky managed to connect history with ideology and politics. He made a lot of efforts analyzing the works by foreign and more often Russian historians to prove that "any historical theory is the ruin of certain class ideology". Having understood it historian does not try to struggle in any way against such prejudication; on the contrary he absolutizes this idea.

Bringing up a new generation of historians he persuades his pupils that any objective history does not exist, and aiming at objectiveness is just bourgeois method to hide class struggle.

Pokrovsky calls history as the most political science and every real historian, to his mind, is politician as well.

That is why the task of history and historians the scientist defines unambiguously on political level: to use history as a weapon of class struggle.

On the basis of this task Pokrovsky and his followers formulated the main principle of soviet history belonging to the party.

The author of the article focuses on the fact that there is no clear understanding of historical fact of Pokrovsky's work.

The notion "fact" has different meaning in his works depending on the context.

That is why basic idea of Pokrovsky's conception about Marxist historical science's correspondence to the "fact" has rather scientific but politic character.

Thus, Pokrovsky's conception appeared not to be very valuable for future development of history, though played great social role during his life.

Keywords: *Pokrovsky, historical views, soviet historiography, Marxism, class struggle, ideology, historical fact.*

Надійшла до редколегії 28.10.2015 р.